

Nr 1.

Ankom till riksdagens kansli den 26 februari 1942 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 6 februari 1942 dagtecknad proposition, nr 40, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att

dels antaga vid propositionen fogade förslag till

1. lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall; samt
2. lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.;

dels ock till Kostnader i samband med jämkning av vissa arrendeavtal å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 å driftbudgeten under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 10,000 kronor.

I anledning av förevarande proposition jämte Kungl. Maj:ts propositioner, nr 38, med förslag till lag angående lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av ecklesiastik jord och, nr 39, med förslag till förordning angående grunder för lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar ha inom riksdagen väckts två likalydande motioner, nämligen motionen nr 193 i första kammaren av herr *Nilsson, Bror*, och herr *Persson* samt motionen nr 253 i andra kammaren av herr *Hansson* i Skediga m. fl.

I motionerna har yrkats, att riksdagen måtte besluta,

dels att den nämnd, som enligt 3 § i förslag till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall (Kungl. Maj:ts prop. nr 40) skall pröva skäligheten av jämkning i fråga om allmänna arrenden, även skall erhålla motsvarande befogethet i fråga om krono- och ecklesiastika arrenden;

dels att arrendet för den tid jämkningen avser må kunna nedsättas med hela värdet av prisstegringen å ifrågakommande jordbruksalster efter den 14 mars 1940;

dels att rätt till jämkning må kunna tillerkännas även sådana arrendatorer, som efter den 1 september 1940 men före den 14 mars 1941 slutit nya arrendekontrakt beträffande gårdar de tidigare innehaft på arrende under sådana villkor, att deras skyldigheter väsentligt utökats i jämförelse med bestämmelserna i det gamla kontraktet;

dels att skyldigheten för arrendator att ersätta brist i stråfoder eller annat

jordbruksalster, som skall lämnas vid avträde av arrendet, må kunna helt efterskänkas; samt

dels att, om ny uppskattning skall verkställas i fråga om krono- och ecklesiastika arrenden för ernående av lindring i arrendevillkoren, kostnaden för en sådan uppskattning skall bestridas av jordägaren.

Propositionen nr 40 har, såvitt angår anslagsfrågan, hänvisats till jordbruksutskottet och i övrigt till behandling av lagutskott samt tilldelats andra lagutskottet. Motionerna ha, i vad de avse propositionerna nr 38 och 40, hänvisats till behandling av lagutskott och tilldelats andra lagutskottet samt i övrigt till jordbruksutskottet.

Enligt överenskommelse mellan andra lagutskottet och jordbruksutskottet ha omförmälda propositioner och motioner hänskjutits till behandling i sammansatt andra lag- och jordbruksutskott.

Inledning.

Den 28 juni 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla *dels* en utredningsman för att verkställa utredning rörande lagstiftning till reglering av vissa arrenden *dels* ock högst fem sakkunniga personer att med utredningsmannen deltaga i överläggningar i ämnet. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades *dels* den 28 juni 1941 häradsöverdomaren N. Wihlborg såsom utredningsman och *dels* den 4 september 1941 ledamöterna av riksdagens första kammare godsägaren B. H. von Stockenström och f. d. domänintendenten P. B. Nilsson i Landeryd samt ledamöterna av riksdagens andra kammare lantbrukarna A. P. Pettersson i Dahl och K. H. Gustafsson i Dädesjö ävensom lantbrukaren K. V. Ögren i Kroken att såsom sakkunniga deltaga i överläggningar rörande den ifrågasatta lagstiftningen.

Med skrivelse den 12 december 1941 har utredningsmannen överlämnat en promemoria angående reglering av vissa arrendeavtal. Vid promemorian fanns fogat förslag till lag om jämking av arrendeavtal i vissa fall. Över promemorian och lagförslaget ha efter remiss utlåtanden avgivits av ett flertal myndigheter och sammanslutningar. Sedan förslaget med ledning av de inkomna utlåtandena överarbetats, har förslag till lagstiftning i ämnet framlagts genom propositionen nr 40.

Vidare har utredningsmannen *dels* med skrivelse den 29 oktober 1941 avlämnat promemoria angående lagstiftning till reglering av arrenden rörande jord, som är anslagen till ecklesiastiskt ändamål, *dels* ock med förenämnda skrivelse den 12 december 1941 promemoria angående reglering av arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar. Dessa promemorior ligga till grund för Kungl. Maj:ts propositioner nr 38 och nr 39, i anledning av vilka propositioner — som jämväl behandlats av det sammansatta utskottet — utskottet avgivit särskilda utlåtanden, nr 2 över propositionen nr 39 och nr 3 över propositionen nr 38.

Historik och tidigare framställningar.

Det av utredningen framlagda förslaget, som föranletts av den i anledning av det nu pågående kriget uppkomna jordbrukskrisen, avser att bereda möjligheter till jämkning av dels sådana arrendeavtal angående jordbruksfastigheter, i vilka arrendeavgiften bestämts att utgå i form av mjölkleveranser eller liknande naturaprestationer, och dels sådana arrendeavtal rörande fastigheter, som icke tillhöra kronan eller äro anslagna till ecklesiastika ändamål, där arrendeavgifterna utsatts i jordbruksalster att lösas med penningar enligt de i markegångstaxan under litt. A fastställda priserna eller enligt annan jämförlig värdesättning. Även under världskriget 1914—18 tillkom lagstiftning av liknande beskaffenhet. Dessa lagar voro dels lagen den 28 juni 1918 (nr 480) med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring och dels lagen av samma dag (nr 481) innefattande tillägg till lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907. Båda dessa lagar hade karaktären av kristidslagstiftning och deras giltighetstid begränsades därför till den 1 juni 1919. Sedermera förlängdes arrendestegringslagens giltighet genom särskilda för ett år i sänder antagna lagar, av vilka den sista utfärdades den 3 mars 1922 (nr 93) och gällde till den 1 mars 1923, då således tillämpningen av arrendestegringslagen upphörde. Lagen om tillägg till nyttjanderättslagen fick fortsatt tillämpning endast till den 1 juni 1921.

Lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring innehöll den huvudbestämmelsen, att, därest i fall, då arrendator enligt avtal, slutet före den 1 oktober 1917, vore pliktig att helt eller huvudsakligen utgöra arrende genom avlämnande av mjölk, smör, fisk eller annat naturalkost, å dylikt vederlag efter nämnda dag inträtt sådan prisstegring, som vid avtalets ingående icke lät sig beräkna, och den utfästa legan i följd härav funnes uppenbart oskäligen, arrendatorn ägde rätt att, såvitt anginge vederlag, förfället under tiden från och med den 1 oktober 1917 till den 1 juni 1919, påfordra, att skäligen andel i prisstegringen komme honom till godo, vilken andel, där ej annorledes åsämjdes, ej finge överstiga hälften av prisstegringen. Beträffande eventuell tvist mellan jordägaren och arrendatorn om storleken av den andel i prisstegringen, som skulle tillkomma arrendatorn, eller om sätet för dess tillgodonjutande stadgades i lagen, att saken skulle avgöras av en nämnd, bestående av tre personer, av vilka parterna skulle välja var sin och länsstyrelsen utsåge den tredje, vilken tillika skulle vara ordförande. Därjämte lämnades i lagen vissa bestämmelser angående nämndens verksamhet, om klagorätt över nämndens beslut m. m. Det må anmärkas, att enligt de lagar, varigenom giltighetstiden för arrendestegringslagen förlängdes till och med den 1 juni 1921, denna för varje gång erhöi i viss mån ändrad lydelse av huvudsakligen formell karaktär. Den 22 juni 1921 (nr 321) utfärdades en helt ny lag med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring, vilken lag dock upptog i huvudsak samma stadganden som 1918 års lag.

Lagen den 28 juni 1918 innefattande tillägg till lagen om nyttjanderätt till

fast egendom avsåg att reglera det fall, att en arrendator, som var pliktig att utgöra arrende genom avlämnande av smör, mjölk, fisk eller annat naturalster, utan eget förvållande på grund av rådande kristidsförhållanden vore ur stånd att fullgöra avtalet. För dylikt fall medgav lagen arrendatorn rätt att i stället för den i naturalster bestämda arrendeavgiften utgiva skäligt arrende i penningar. Kunde arrendatorn och jordägaren ej enas om villkoren, skulle saken prövas i den ordning som i lagen med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring funnes stadgad för där avsedda fall.

En med de nu nämnda båda lagarna jämställd lag, vilken även var avsedd att reglera arrendeavgifter, som på grund av kristidsförhållanden blivit oskäliga, var lagen den 22 juni 1921 (nr 322) om jämkning i vissa fall av arrendator åliggande dagsverksskyldighet. Genom denna lag stadgades, att, därest i fall, då arrendator enligt avtal, slutet före den 1 januari 1918, var pliktig att helt eller huvudsakligen utgöra arrende genom fullgörande av dagsverken, körslor eller andra arbetsprestationer eller att mot ersättning utgöra visst antal prestationer av nyssnämnda slag, å dylika prestationer efter avtalets ingående inträtt sådan prisstegring, som därvid icke lät sig beräkna, och i följd härav funnes, att värdet av vad arrendatorn enligt avtalet hade att utgöra stode i uppenbart missförhållande till de honom genom avtalet tillförsäkrade förmåner, arrendatorn ägde rättighet att påfordra att skälig andel i prisstegringen komme honom till godo. Denna andel i prisstegringen, vilken icke finge överstiga hälften av stegringen, skulle i brist på åsämjande bestämmas av en nämnd i enlighet med vad som funnes stadgat i 1918 års lag med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring.

Jämväl för sist omnämnda lag av den 22 juni 1921 begränsades dess tillämplighet till den 1 mars 1923.

Arrendeavtal, i vilka legan utsättes i naturalster att levereras direkt till jordägaren eller till annan för hans räkning, förekomma helt naturligt endast vid utarrendering av enskild tillhörig jord. Rörande förekomsten av dylika arrendeavtal lämnas i en av 1936 års arrendeutredning år 1937 företagen enquête vissa uppgifter, beträffande vilka utskottet får hänvisa till propositionen sid. 8—9.

Såsom av enqueten framgår voro vid den tid, då densamma anordnades, arrendeavtal av nu ifrågakomna form i vissa landsdelar ganska vanliga. Utredningen har framhållit att, även om det kunde antagas, att man efter 1937 allt mera övergått till kontantarrenden, de s. k. mjölkarrendena dock säkerligen fortfarande vore så vanliga, att anledning funnes att under nuvarande kristid följa dem med samma uppmärksamhet som skedde under den kristid som följde 1914—18 års världskrig i spåren. Efter vad utredningen upplyst äro mjölkarrenden särskilt vanliga i Skaraborgs län. I 1937 års enquête uppgives också, att de syntes tilltaga i antal i nämnda län. Utredningen har vidare upplyst, att mjölkarrenden förekomma huvudsakligast å mindre gårdar, 10—30 hektar, och att de icke inskränkte sig till någon viss kategori jordbrukare.

I utredningens promemoria har omnämnts, att av arrendekontrakt, som insänts till utredningen, framginge att arrendet utsattes ibland uteslutande i viss kvantitet mjölk av viss fetthalt att dagligen för jordägarens räkning levereras till av honom bestämt mejeri och i andra fall till en del i penningar och till återstoden i mjölk. I vissa kontrakt tillförbundes därjämte arrendatorn att till jordägaren leverera vissa mindre kvantiteter spannmål.

Under år 1941 har till Kungl. Maj:t inkommit ett flertal framställningar om vidtagande av åtgärder till lindrande av den bekymmersamma belägenhet, vari mjölkarrendatorerna under de senaste åren kommit till följd av dels det dåliga skörderesultatet och dels den stegring av mjölkpriserna som kristiden medfört. Beträffande innehållet i nämnda framställningar får utskottet hänvisa till propositionen sid. 9—11.

I utredningens förevarande promemoria har även upptagits förslag till lagstiftning till reglering av sådana arrendeavtal rörande fastigheter, vilka icke tillhöra kronan eller äro anslagna till ecklesiastikt ändamål, där arrendeavgiften utsatts i jordbruksalster att lösas med penningar enligt de i markegångstaxan fastställda priserna eller enligt annan jämförlig värdesättning. I vad mån arrenden av nu ifrågavarande slag förekomme beträffande enskilda tillhöriga fastigheter har utredningen icke kunnat utröna. Utredningen har emellertid antagit, att antalet därav icke vore stort. Enligt vad utredningen upplyst förekomme däremot persedellarrende rätt så allmänt vid utarrendering av fastigheter, som tillhörde kommuner eller allmänna stiftelser, varjämte detta arrendesystem tillämpades vid utarrendring av dels universitetens jordbruksegendomar och dels fastigheter, som vore anslagna på lön åt lärare vid vissa allmänna läroverk.

Under nu rådande kristid ha från olika föreningar av publika arrendatorer eller sammanslutningar av lantbrukare avgivits framställningar om reglering av de arrendeavtal, i vilka arrendeavgiften utsatts helt eller delvis i persedlar att lösas enligt de i markegångstaxan fastställda priserna. I detta hänseende får utskottet hänvisa till propositionen sid. 12.

I en den 31 oktober 1941 till Kungl. Maj:t inkommen skrivelse har *statens livsmedelskommission* anfört i huvudsak följande:

I åtskilliga av de arrendekontrakt, som upphöra att gälla den 14 mars 1942, finnas intagna bestämmelser om skyldighet för arrendatorn att vid avträddandet av fastigheten avlämna en viss kvantitet stråfoder, i allmänhet en mängd, som motsvarar vad arrendatorn på sin tid mottog vid tillträdet av fastigheten. Sistnämnda kvantitet kan, särskilt om tillträdet skett i anslutning till ett gynnsamt skördeår, ha varit relativt betydande. Med hänsyn dels till att på många håll under 1941 höskörden blivit synnerligen klen samt halmutbytet ringa, dels till jordbrukarnas skyldighet att avstå stora kvantiteter fodersäd till det allmänna, synes nämnda kontraktsföreskrifter i många fall bliva mycket svåra att efterkomma. Icke sällan torde arrendatorn, om han skall kunna lämna det avtalade avträdesfodret, vara tvungen utslakta en betydande del av sin kreatursbesättning, medan åter i andra fall de förefintliga stråfodertillgångarna icke ens vid en fullständig nedslaktning av kreatursbesättningen äro tillräckliga för att täcka den kontraktsenliga förplikt-

sen. Den ersättningsskyldighet, som kan komma att åvila arrendatorn vid bristande förmåga att prestera avträdesfodret in natura, måste på grund av de gällande höga stråfoderpriserna bliva för honom synnerligen betungande. Vid sådant förhållande har det synts livsmedelskommission angeläget, att möjlighet beredes till jämkning i avtalsföreskrifter av förevarande art. Förutom att härigenom skulle beredas ett skydd för arrendatorn mot ekonomisk utarmning, skulle åtgärden — till fördel jämväl för hushållningen i stort — kunna medföra, att stråfodertillgångarna å fastigheten i fråga jämnare fördelas å de olika skedena av stallfodringsperioden.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställde kommissionen, att å utredningen måtte uppdragas att vid fullgörandet av utredningsuppdraget jämväl upptaga frågan om jämkning av arrendebestämmelser angående lämnande av stråfoder och andra naturaprestationer vid arrendets frånträdande.

Utredningens förslag.

Utredningens förslag innebär i huvudsak följande.

Därest arrendator enligt arrendeavtal, som slutits före den 14 mars 1940, åtagit sig att utgöra arrende till minst hälften genom avlämnande av mjölk, smör eller annat jordbruksalster, eller är i före sagda dag slutet arrendeavtal rörande jordbruksfastighet, som icke tillhör kronan eller är anslagen till ecklesiastikt ändamål, arrendet till minst hälften utsatt i jordbruksalster att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i länets markegångstaxa eller enligt annan jämförlig värdesättning, må arrendatorn kunna påfordra skälig jämkning av det i jordbruksalster bestämda arrendet. Jämkningsen må emellertid endast omfatta, då arrendet skall utgöras genom avlämnande av jordbruksalster, tiden från och med den 14 mars 1941 till och med den 31 december 1942, och då arrendet utsatts i jordbruksalster att lösas med penningar, tiden från och med den 14 mars 1941 till den 14 mars 1942. Såsom förutsättning för att jämkning skall kunna medgivas har upptagits, att arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befinnas för arrendatorn oskäligt tyngande.

I anslutning till livsmedelskommissionens hemställan har i lagförslaget upptagits ett stadgande därom, att arrendator, som skall frånträda den arrenderade fastigheten under år 1942 och som enligt arrendeavtalet åtagit sig att vid frånträddandet avlämna viss myckenhet stråfoder eller annat jordbruksalster, skall äga, där brist förefinnes i den fastställda myckenheten på grund av omständigheter, till vilka han icke varit vållande, rätt att i skälig omfattning vinna befrielse från att ersätta bristen.

Den jämkning av det i jordbruksalster bestämda arrendet, till vilken arrendatorn enligt vad förut nämnts är berättigad, må icke utan synnerliga skäl bestämmas på sådant sätt, att därigenom arrendet för den tid jämkningen avser nedsättes med mer än hälften av prisstegringen å ifrågakomna jordbruksalster efter den 14 mars 1940. Ej heller må arrendatorn mot jordägarens bestridande utan synnerliga skäl befrias från att ersätta jordägaren mer än hälften av den förut berörda bristen på stråfoder.

För den händelse jordägaren och arrendatorn icke kunna enas om den jämkning av arrendet, till vilken arrendatorn är berättigad, eller om det sätt, varpå jämkningen må komma arrendatorn till godo eller, såvitt angår bristen på stråfoder, om arrendatorns befrielse från ersättningskyldighet gentemot jordägaren eller omfattningen därav, skall frågan avgöras av särskild skiljenämnd. För varje hushållningssällskaps verksamhetsområde skall tillsättas en skiljenämnd, som skall bestå av tre ledamöter, av vilka hushållningssällskapet förvaltningsutskott och landstinget utse vardera en samt länsstyrelsen i länet den tredje. Denne skall tillika vara skiljenämndens ordförande. För varje ledamot skall i nu stadgad ordning utses en ersättare. Ersättning till skiljenämndens ordförande skall enligt av Kungl. Maj:t fastställda grunder utgivas av allmänna medel.

I lagförslaget har upptagits klanderrätt mot skiljenämndens beslut. Sålunda har föreslagits, att jordägare eller arrendator, som är missnöjd med skiljedom, må efter stämning inom trettio dagar från det skiljedomen i huvudskrift eller bestyrkt avskrift delgavs honom klandra densamma vid domstol.

Såsom allmän *motivering* till förslaget, såvitt detta avser att öppna möjligheter till jämkning av de s. k. mjölkarrendena, har utredningen bland annat anfört:

Oavsett vilken mening man må hysa om förevarande avtalsforms ändamålsenlighet under normala tider lär dock vara klart att legans utsättande i naturalster kan medföra en ohållbar situation, därest på grund av exceptionella förhållanden en prisstegring uppkommer av sådan omfattning att parterna vid avtalets ingående ej rimligtvis bort taga densamma i beräkning. En dylik situation med en synnerligen stark prisstegring på jordbruksalster och särskilt på mjölk följde 1914—1918 års världskrig i spåren, och därav föranleddes de förut omnämnda lagstiftningsåtgärderna till avhjälpan av de olägenheter, som voro förknippade med naturaarrenden.

Från arrendatorshåll göres gällande att beträffande i all synnerhet mjölkarrenden situationen även nu är sådan, att särskilda lagstiftningsåtgärder äro betingade för beredande av möjlighet till jämkning i ingångna arrendeavtal. Härvid åberopas dock ej blott den prisstegring på mjölk och andra jordbruksalster som inträtt efter stormaktskrigets utbrott i augusti 1939 utan även och i all synnerhet det dåliga utfallet av 1940 och 1941 års skörd, särskilt foderskörden.

Vad prisstegringen angår torde det visserligen kunna ifrågasättas, om denna hittills varit så stark, att den i och för sig kan anses utgöra tillräcklig anledning till lagstiftningsåtgärder till möjliggörande av jämkning av ingångna arrendeavtal. Förhållandena i detta hänseende voro år 1918 och åren närmast därefter av betydligt mera framträdande art än de nu äro. Under det att mjölkpriset år 1918 uppgavs hava i förhållande till förkrigspriset stigit med över 120 procent, torde den prisstegring å mjölk som inträtt efter 1939 icke kunna beräknas till ett medeltal av mer än cirka 30 procent. Medgivas må dock att även en sådan prisstegring kan anses vara så pass betydande, att det icke kan begäras att en arrendator, som slutit sitt avtal år 1939 eller tidigare, därvid bort taga densamma i beräkning. Förty ligger redan i prisstegringen såsom sådan ett moment, från vilket man icke kan bortse, då det gäller att taga ståndpunkt till den uppkomna frågan om jämkning i ingångna avtal angående mjölkarrenden.

Beträffande skörderesultatet 1940 är det obestriddigt, att detsamma sett för landet i dess helhet var synnerligen dåligt ej blott i förhållande till de närmast föregående årens skördar, vilka voro osedvanligt goda, utan även vid jämförelse med vad som kan anses normalt. Det är helt naturligt att detta dåliga skörderesultat, såsom också i de inkomna framställningarna framhållits, medförde avsevärda svårigheter för jordbrukarna i allmänhet och i all synnerhet för de arrendatorer, som hade att utgöra arrende i jordbruksalster, framför allt för mjölkarrendatorerna. Graden av den enskilde arrendatorns svårigheter var tydligen beroende på det överskott, som förefanns för honom sedan arrendet erlagts. Var detta överskott så pass stort, att det lämnade arrendatorn en någorlunda skälig vinst, förefanns visserligen ingen anledning till större bekymmer, men om — såsom säkerligen i många fall blev förhållandet — överskottet blev litet eller intet eller om — såsom också ofta hände — avkastningen av jordbruket ej ens räckte till arrendet, blev arrendatorns ställning ohållbar. Någon förbättring för arrendatorerna har för visso icke inträtt under år 1941. Tvärtom har detta skördeår för landet i dess helhet blivit ännu sämre än år 1940. Särskilt gäller detta den för mjölkproduktionen så viktiga stråfoderskörden, som år 1941 icke motsvarat ens hälften av normal skörd. Härtill kommer dels att jordbrukarna på grund av gällande kristidsförordningar äro pliktiga att till förmån för den allmänna folkhushållningen avstå så pass avsevärda kvantiteter av sitt förråd av fodersäd, att i många fall vad som återstår icke ens tillnärmelsevis förslår till utfodring av erforderligt antal kreatur och dels att möjligheten att genom import täcka foderbristen för närvarande är stängd. Driftsåret 1941/42, som knappast har något annat att bygga på än 1941 års skörd, har redan visat sig vara och kommer säkerligen att än mera bliva synnerligen bekymmersamt för de jordbrukare, vilka byggt sin ekonomi i mera avsevärd grad på mjölkproduktion. Då de rådande förhållandena nödvändiggöra en stark reducering av nötboskapsbesättningarna, blir det säkerligen i många fall förenat med stora svårigheter för mjölkarrendatorerna att fullgöra sina förbindelser enligt arrendavtalen. Med hänsyn härtill ävensom till vad förut anförts i fråga om prisstegringen å jordbruksprodukterna måste det framstå såsom klart, att de före kristidens inträdande stipulerade arrendevillkoren för mången arrendator äro att anse såsom oskäligt tyngande. Följaktligen torde fullt giltiga skäl föreligga för lagstiftningsåtgärder till möjliggörande av jämkning av sådana arrendevillkor.

Rörande förslaget om lindring i de s. k. persedelarrendena har i utredningens promemoria anförts i huvudsak följande.

Vid behandling av frågan om lagstiftning till reglering jämväl av sådana arrendavtal rörande fastigheter, vilka icke tillhöra kronan eller äro anslagna till ecklesiastiskt ändamål, där arrendeavgiften utsatts i jordbruksalster att lösas med penningar enligt de i markegångstaxan fastställda priserna eller enligt annan jämförlig värdesättning, bör det framhållas, att i dylika arrendavtal (de s. k. persedelarrendena) arrendeavgiften, i motsats till vad förhållandet är vid mjölkarrenden, i allmänhet utsättes endast till hälften i jordbruksalster, under det att den andra hälften utsättes direkt i penningar. Den allmänna prisstegringen å jordbruksalster eller s. k. persedlar, som obestriddigen inträtt under 1940 och 1941, har följaktligen för bedömandet om arrendevillkoren äro att anse såsom oskäligt tyngande visserligen icke samma betydelse som vid mjölkarrendena men spelar dock en icke obetydlig roll i detta hänseende. Däremot måste antagas att det dåliga skördeutfallet 1940 och 1941 i ungefär lika grad påverkat persedelarrendatorerna och mjölkarrendatorerna, dock naturligtvis endast i de fall, då det i arrendavtalet före-

skrivits, att persedlarna skola lösas i penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan eller annan jämförlig värdesättning, varmed åsyftas exempelvis den värdesättning som — — — fastställts i arrendekontrakt beträffande Stockholms stad tillhöriga fastigheter.

I övrigt har i fråga om persedelarrendena hänvisats till vad därom anförts i de inledningsvis nämnda promemoriorna, i vilka behandlats frågan om dels reglering av arrenden rörande jord, som är anslagen till ecklesiastiskt ändamål, och dels reglering av arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar. Utredningen har ansett, att samma skäl, som åberopats för reglering av de ecklesiastiska arrendena och kronoarrendena, då arrendeavgiften utsatts i persedlar att lösas efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan, också talade för vidtagandet av lagstiftningsåtgärder till möjliggörande av jämkning av andra persedelarrenden i fall då på grund av rådande förhållanden arrendevillkoren finnas för arrendatorn oskäligt tyngande.

Beträffande den föreslagna möjligheten till jämkning av i arrendekontrakt intagna bestämmelser om skyldighet för arrendatorn att vid arrendets frånträdande avlämna stråfoder och andra jordbruksalster, har utredningen yttrat:

Såsom livsmedelskommissionen anförut förekommer bestämmelse i detta hänseende rätt så allmänt i arrendekontrakt rörande jordbruksfastigheter, och har den vanligen den innebörd, att arrendatorn skall vid avträdan av arrendefastigheten avlämna en kvantitet stråfoder, som motsvarar vad han på sin tid mottog vid tillträdet av fastigheten. Någon gång kan bestämmelsen också avse avlämnandet av viss myckenhet av något annat jordbruksalster. Dock är att märka att i en del arrendekontrakt utsäges, att omförmälda skyldighet för arrendatorn att avlämna stråfoder inträder endast såvida icke sådant förhindras av omständigheter, till vilka arrendatorn icke varit vållande. En reservation av sådan innebörd finnes intagen i de av domänstyrelsen använda kontrakten vid utarrendering av kronans jordbruksdomäner ävensom, efter vad utredningsmannen inhämtat, i en del kontrakt angående utarrendering av ecklesiastiska fastigheter. Det vanligaste torde dock vara, att bestämmelsen om avlämnande av stråfoder är kategorisk.

Det lär utgå utan vidare utläggning vara uppenbart, att under nu rådande förhållanden med knapp fodertillgång och osedvanligt uppskrivade priser på hö och halm de största olägenheter kunna drabba en arrendator, som enligt arrendekontraktet är pliktig fullgöra en prestation av nu ifrågakomna slag. Arten och omfattningen av dessa olägenheter ha av livsmedelskommissionen i dess skrivelse närmare utvecklats, och desamma ha även berörts i skrivelserna från Stockholms länsorganisation av bondeförbundet. Här må endast ytterligare framhållas att en sådan arrendebestämmelse varom nu är fråga, därest den skall tillämpas i all sin stränghet, kan medföra nog så allvarliga konsekvenser ej blott såsom nämns för den enskilde arrendatorn utan även för folkhushållningen i stort, så till vida nämligen, att den kan föranleda nedslaktning av hela kreatursbesättningar. Med hänsyn till det anförda har utredningen i likhet med statens livsmedelskommission funnit angeläget att jämkning må kunna företagas även av sådana arrendebestämmelser som av kommissionen i dess skrivelse avses.

I fråga om de föreslagna reglerna för jämkning av den jämkning som enligt vad förut anförts må medgivas, har utredningen anförts följande.

Den jämkning av arrendeavtalet, till vilken arrendatorn är berättigad, kan tillgodogöras honom på olika sätt. Sålunda kan kvantiteten av de jordbruksalster vari arrendet är bestämt nedsättas eller ock kan arrendatorn tillerkännas viss andel av varans pris. Vidare kunna naturaprestationer i större eller mindre omfattning utbytas mot ett skäligt belopp i penningar, därvid också hänsyn kan tagas till den inträffade prisstegringen.

I den mån jämkningen innebär nedsättning av arrendets värde har viss gräns ansetts böra utsättas, vilken gräns må överskridas endast då synnerliga skäl därtill föreligga.

Då de den 14 mars 1940 gällande priserna å jordbruksalster kunna anses ha varit någorlunda normala, ha sagda priser valts till utgångspunkt vid beräkningen av den jämkning i arrendet som må kunna ske. Det har dock icke funnits skäligt att i allmänhet medgiva jämkning ända till prisnivån sagda dag, utan jämkningen har såsom regel begränsats till att motsvara högst hälften av därefter inträffad prisstegring å ifrågakomna jordbruksalster. Vad persedelarrendena beträffar framgår nämnda prisstegring av en jämförelse mellan den värdesättning, som enligt markegångstaxan eller eljest tillämplig uppgift gällde den 14 mars 1940, och den markegångslaxa eller annan värdesättning, som enligt arrendekontraktet skolat tillämpas vid persedlarnas omräkning i penningar, därest jämkning ej kommit till stånd.

Med tillämpning jämväl i fråga om bristen på stråfoder vid frånträdet av arrendet av den principen, att rådande onormala förhållanden på jordbrukets område rättvisligen böra i allmänhet drabba jordägaren och arrendatorn lika, har det föreskrivits att befrielsen från ersättningskyldighet icke utan synnerliga skäl må avse mer än hälften av bristen.

Enligt vad i promemorian anförts har vidare under utredningens gång övervägts, huruvida även under nuvarande krisförhållanden liksom under krisåren efter det förra världskriget behov skulle föreligga av en lagstiftning motsvarande dels lagen den 28 juni 1918 (nr 481) innefattande tillägg till lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907 och dels lagen den 22 juni 1921 (nr 322) om jämkning i vissa fall av arrendatorn åliggande dagsverksskyldighet. Med hänsyn till att den jämkning i arrendeavtal angående naturaarrenden, som genom det av utredningen framlagda lagförslaget möjliggjordes, förutsattes kunna ske även på det sätt, att arrendatorn berättigades att erlægga arrendet helt eller delvis i penningar i stället för in natura, och då arbetslönerna hittills knappast undergått sådan prisstegring, som kunde motivera en jämkning av dagsverksskyldighet, som en arrendator kunde ha åtagit sig, har utredningen ansett att det, åtminstone för närvarande, icke vore erforderligt att framlägga förslag till särskild lagstiftning motsvarande de ovanberörda lagarna.

Beträffande innehållet i de i ärendet avgivna yttrandena tillåter sig utskottet hänvisa till sid. 20—25 i det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet.

Föredragande departementschefen, statsrådet Pehrsson-Bramstorp, har i ärendet anförts följande:

»Under de senaste två åren har skördeutfallet varit dåligt. På sina håll i

landet har skörden kunnat betecknas såsom synnerligen svag. Detta gäller ej minst foderskörden, på vilken landets animaliska produktion numera i allt större utsträckning måste bygga sedan importen av fodermedel i det närmaste upphört till följd av den av stormaktskriget vållade avspärrningen. Uppenbart är att dessa två års dåliga skördar, såsom utredningen framhållit, medfört högst betydande svårigheter för de arrendatorer, som ha sina arrenden helt eller delvis utsatta i naturaprestationer eller för vilka arrendeavgiften bestämts i jordbruksalster att lösas med penningar enligt de i markegångstaxan under litt. A fastställda priserna eller enligt annan jämförlig värdesättning. De företagna höjningarna av priserna på jordbrukets produkter ha till väsentlig del berott därpå, att skörderesultatet blivit dåligt och att produktionskostnaderna stigit. För här ifrågavarande arrendatorer ha prisförhöjningarna å jordbruksprodukterna icke i samma utsträckning som för övriga jordbrukare bidragit till förbättrad räntabilitet av jordbruket, då dessa arrendatorer för den del av arrendet som utsatts in natura icke kunnat tillgodogöra sig dessa höjningar. Jag finner därför i likhet med utredningen ytterligare åtgärder vara av nöden för underlättande av arrendatorernas svårigheter. Ehuru det givetvis inger allvarliga betänkligheter att rubba bestämmelserna i redan slutna avtal, anser jag mig likväl i nuvarande för arrendatorerna svåra läge böra förorda utredningens förslag om genomförande av en lagstiftning, som möjliggör jämkning av arrendeavtalets bestämmelser rörande arrendeavgälden. Erinras må, att under världskriget 1914—18 och de närmast därefter följande åren en i viss mån likartad situation förelåg, vilken föranledde statsmakterna att antaga en lagstiftning enligt vilken jämkningar i ingångna arrendeavtal såvitt angick naturaarrenden kunde åvägbringas.

Utredningen har föreslagit, att jämkning skulle medgivas arrendator, för vilken arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befunnes oskäligt tyngande. Omfattningen av jämkningen av arrendeavgälden skulle få bedömas ur skälighetssynpunkt men skulle icke utan synnerliga skäl av vederbörande avgörande instans få bestämmas på sådant sätt, att därigenom arrendet nedsattes med mera än hälften av prisstegringen å ifrågakomma jordbruksalster efter den 14 mars 1940. Enligt min mening är den av utredningen ifrågasatta begränsningen till hälften av prisstegringen alltför snäv. Av utredningen framgår, att nedsättningen av arrendeavgälden härigenom i regel skulle röra sig om högst 10—15 procent, en nedsättning, som i betraktande av arrendatorernas svårigheter knappast i regel kan anses fullt tillräcklig. Jag vill därför förorda, att ifrågavarande stadgande gives det innehåll, att arrendet må nedsättas med två tredjedelar av prisstegringen även om synnerliga skäl icke kunna anses föreligga. En sådan nedsättning motsvarar omkring 20 procent av arrendet.

Vid avgörande av frågan, om jämkning av arrendeavtal må medgivas eller ej, bör endast prövas om arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden kunna anses för arrendatorn oskäligt tyngande men ej huruvida arrendatorn på grund av andra omständigheter, som ligga utanför arrendeförhål-

landet, är i stånd att fullgöra arrendevillkoren eller icke. Såsom utredningen framhållit bör dock vid bedömandet, om arrendevillkoren äro för arrendatorn oskäligt tyngande, den allra största hänsyn tagas till om arrendevärdet i och för sig är att anse såsom förmånligt eller ej. Skulle man härvid komma till den uppfattningen, att trots de två senaste årens dåliga skördar och övriga rådande förhållanden på jordbrukets område arrendevillkoren vid jämförelse med andra arrendevärd av liknande art äro att anse som skäliga, bör någon jämkning av värdet icke medgivas. Likaså torde jämkning av arrendevärdet icke böra ifrågakomma, därest arrendators medelinkomster av arrendet under förfluten arrendetid trots de senaste två årens dåliga skörderesultat uppgått till sådant belopp, att arrendatorn kan av dessa inkomster anses ha erhållit en tillfredsställande bärgning.

I likhet med utredningen anser jag, att den nu förordade lagstiftningen icke bör omfatta arrendevärd rörande fastighet, som tillhör kronan eller är anslagen till ecklesiastikt ändamål. Dessa arrendevärd synas böra regleras i särskilda författningar.

Vad angår utredningens förslag att öppna möjlighet för arrendator att under vissa förhållanden vinna befrielse från skyldigheten att ersätta brist å stråfoder eller annat naturalster, som han förbundit sig att avlämna, kan jag i princip biträda detta förslag. Såsom utredningen framhållit äro förhållandena i fråga om fodertillgången för närvarande sådana att arrendatorerna i många fall överhuvud taget icke äro i stånd att fullgöra kontraktsbestämmelserna i detta hänseende eller i varje fall icke kunna göra detta utan att i allt för stor omfattning nedslakta sina besättningar. Till följd härav skulle i många fall mot arrendatorerna kunna vid arrendets frånträdande riktas oskäliga ersättningsanspråk.

I vissa yttranden har ifrågasatts att i samband med genomförandet av den nu förordade lagstiftningen införa bestämmelser som möjliggöra för en arrendator, som enligt arrendekontraktet förbundit sig att hålla visst antal kreatur på den arrenderade fastigheten, att nedbringa detta under det överenskomna antalet, då så med hänsyn till foderbristen finnes påkallat. Flera välgående skäl synas tala för att dylik lagstiftning kommer till stånd. Såsom framgår av livsmedelskommissionens yttrande utgår kommissionen vid sin tilldelning av fodermedel till djurägarna från att en viss nedskärning av kreatursbeståndet måste äga rum. Härvid tages ingen hänsyn till huruvida i arrendekontrakt finnas bestämmelser enligt vilka arrendatorn är skyldig hålla viss kreatursbesättning å fastigheten i fråga. Uppenbarligen är det icke i förvarande för folkförsörjningen brydsamma situation till gagn att kreatursägarna hålla större besättningar på sina egendomar än de kunna på ett rationellt sätt utfodra. Jag tillstyrker därför att en lagstiftning även i nu ifrågavarande syfte genomföres.

Beträffande denna lagstiftnings utformning synes lämpligast, att arrendatorn medgives rätt att, i enlighet med anvisningar av livsmedelskommissionen eller efter dess bemyndigande av lokal kristidsmyndighet, nedbringa kreatursbeståndet under den storlek som finnes stadgad i arrendekontraktet, därest

detsamma föreskriver ett större antal än det som med hänsyn till skördeutfallet kan födas å fastigheten. Lagstiftningen kommer då att ansluta sig till den lagstiftning som genomfördes vid förra årets riksdag rörande rätt för arrendator att bortföra stråfoder samt frångå i arrendeavtal fastställd odlingsplan. Bestämmelser i ämnet synas med hänsyn härtill böra intagas i lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m. Denna lag, vilken äger tillämpning allenast till och med den 30 juni 1942, torde i sammanhang härmed böra givas förlängd giltighet till och med den 31 december 1943.

I utredningens promemoria liksom i yttrandet från Jönköpings läns hushållningssällskap har även berörts frågan om lagstiftning, som möjliggör jämkning av arrendator åliggande dagsverksskyldighet. Ehuru vissa skäl kunna tala även för en dylik lagstiftning, anser jag likväl i likhet med utredningen förhållandena icke för närvarande vara sådana, att lagstiftning i nu ifrågavarande syfte är påkallad. Skulle emellertid läget förändras, torde frågan böra upptagas till förnyat övervägande. Vad angår de arrendatorer, som ha sina arrenden utsatta i penningar, ha för dem liksom för övriga jordbrukare inom områden med svaga skördar givetvis svårigheter uppkommit, men har för dessa arrendatorer någon stegring i arrendeavgälden icke ägt rum.»

Lagrådet har lämnat de framlagda lagförslagen utan erinran.

Det genom förevarande proposition framlagda förslaget till lag om jämkning av arrendeavtal avser att under vissa förutsättningar möjliggöra en jämkning av arrendeavtals bestämmelser rörande arrendeavgälden i de fall då denna är utsatt i jordbruksalster antingen att levereras till jordägaren eller ock att lösas med penningar enligt markegångstaxa eller annan jämförlig värdesättning. Enligt förslaget gäller vidare, att arrendator under vissa förhållanden äger vinna befrielse från skyldighet att ersätta brist i stråfoder eller annat naturaalster, som han förbundit sig att avlämna vid arrendets frånträdande. Slutligen har — jämte det förslag framlagts om förlängd giltighet av lagen om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m. — föreslagits ändring i denna lag i syfte att möjliggöra för arrendator att nedbringa antalet kreatur å fastigheten under det antal, som enligt arrendeavtalet skall hållas å fastigheten. Förslagen hava föränletts av de två senaste årens dåliga skördar jämte den inträdda prisstegringen å jordbruksprodukter, vilka omständigheter i många fall kommit de före kristidens inträdande bestämda arrende villkoren att framstå såsom oskäligt tyngande för arrendatorn.

Enligt utskottets mening kan det i nuvarande läge vara synnerligen beaktande och stöta på de största svårigheter för arrendatorerna att fullgöra arrendeavtal av här avsedd art, som ingåtts under helt andra förhållanden. Särskilt vad angår de så kallade mjölkarrendena, vilka lagstiftningen i första hand åsyftar, torde i många fall den avtalade skyldigheten att helt eller delvis fullgöra arrendet genom leverans av mjölk under nu rådande för-

Utskottet.

hållanden drabba arrendatorerna oskäligt hårt. Med hänsyn härtill finner utskottet i likhet med föredragande departementschefen åtgärder vara av nöden för underlättande av arrendatorernas svårigheter. Ehuru det givetvis, såsom departementschefen framhållit, inger allvarliga betänkligheter att rubba bestämmelserna i redan ingångna avtal, finner utskottet likväl arrendatorernas nuvarande läge vara sådant, att fullt giltiga skäl föreligga för lagstiftningsåtgärder till möjliggörande av jämkning av sådana arrendevillkor, varom här är fråga. Utskottet kan följaktligen i princip ansluta sig till de genom propositionen framlagda förslagen. I detta sammanhang må erinras om, att förhållandena under världskriget 1914—18 och de närmast därefter följande åren föranledde statsmakterna att då antaga en lagstiftning av i huvudsak motsvarande innebörd.

Enligt förslaget till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall kan jämkning medgivas arrendator, för vilken arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befinnas oskäligt tyngande. Beträffande omfattningen av jämkningen hade utredningen, vars förslag ligger till grund för propositionen, föreslagit, att denna skulle få bedömas ur skälighetssynpunkt men icke utan synnerliga skäl bestämmas på sådant sätt, att därigenom arrendet nedsattes med mer än hälften av prisstegringen å ifrågakomma jordbruksalster efter den 14 mars 1940. I det genom propositionen framlagda lagförslaget har däremot, när den av utredningen ifrågasatta begränsningen till hälften av prisstegringen vore alltför snäv, förevarande stadgande givits det innehåll, att arrendet må nedsättas till två tredjedelar av prisstegringen även om synnerliga skäl icke kunna anses föreligga. I de i ämnet väckta motionerna har på denna punkt yrkats, att arrendet må kunna nedsättas med hela värdet av prisstegringen. Såsom framgår av det nyss anförda kan emellertid nedsättning av sådan omfattning ske även enligt Kungl. Maj:ts förslag, ehuru synnerliga skäl då måste vara för handen. Utskottet finner förslaget i detta avseende vara väl avvägt och får alltså tillstyrka bifall till propositionen på denna punkt.

I propositionen har även berörts frågan om lagstiftning, som möjliggör jämkning av arrendator åliggande dagsverksskyldighet. Föredragande departementschefen har beträffande detta spörsmål yttrat, att, ehuru vissa skäl kunde tala för en dylik lagstiftning, han likväl icke ansåge förhållandena för närvarande vara sådana, att lagstiftning i nu ifrågavarande syfte vore påkallad. Skulle emellertid läget förändras, borde enligt departementschefens mening frågan upptagas till förnyat övervägande. Även om arrenden av här avsedd art äro jämförelsevis sällan förekommande, är dock enligt utskottets mening denna fråga av sådan betydelse, att den påkallar största uppmärksamhet från statsmakternas sida. Särskilt i de fall då arrendatorn enligt arrendekontraktet är skyldig att mot viss ersättning, som fastställts med hänsyn till annat prisläge än det nuvarande, fullgöra bestämt antal dagsverken, kan det i tider med stegrade arbetslöner föreligga ett uppenbart missförhållande mellan dagsverksskyldigheten och de arrendatorn enligt av-

talet tillkommande förmånerna. Inom utskottet har även ifrågasatts, huruvida icke arbetslönerna redan undergått sådan prisstegring, som kunde motivera en jämkning av dagsverkskyldigheten. I avsaknad av närmare utredning angående samtliga på frågan inverkan omständigheter har dock utskottet icke ansett sig kunna föreslå riksdagen att vidtaga någon särskild åtgärd i förevarande hänseende. Utskottet förväntar emellertid, att Kungl. Maj:t ägnar hithörande spörsmål all nödig uppmärksamhet och utan tidsutdräkt vidtager de åtgärder, som kunna finnas påkallade.

Utskottet övergår nu till behandling av de särskilda bestämmelserna i lagförslagen. I den mån bestämmelserna ej omnämnas här nedan, hava de av utskottet lämnats utan erinran.

1 §.

I denna paragraf angivas bland annat de arrendeavtal, å vilka lagen är tillämplig.

Enligt *utredningens* förslag var lagens tillämpningsområde begränsat till avtal ingångna före den 14 mars 1940.

Föredragande departementschefen har på denna punkt anfört följande:

I anslutning till vad i vissa yttranden anförts anser även jag, att viss ändring bör göras i utredningens förslag i fråga om den tidpunkt, före vilken arrendeavtal skall vara slutet för att kunna jämkas. Det är såsom jag förut anfört i främsta rummet de två senaste årens svaga skördar och de ökade produktionskostnaderna sedan krigsutbrottet, som böra tagas i betraktande vid bedömning av frågan, om jämkning skall medgivas eller ej. Först framemot hösten 1940 kunde man till fullo överblicka skördeutfallet för år 1940 och först då började prisstegringen på allvar göra sig märkbar. Det torde icke ha varit ovanligt att under våren och sommaren 1940 arrendeavtal slötos, vilka skulle gälla från den 14 mars 1941. Arrendatorerna kunde då knappast ha förutsett utvecklingen. Med hänsyn härtill förordar jag, att den tidpunkt, före vilken arrendeavtal skall ha slutits för att kunna jämkas, bestämmas till den 1 september 1940.

I *motionerna* har i nu förevarande avseende yrkats, att rätt till jämkning må kunna tillerkännas även sådana arrendatorer, som efter den 1 september 1940 men före den 14 mars 1941 slutit nya arrendekontrakt beträffande gårdar de tidigare innehaft på arrende under sådana villkor, att deras skyldigheter väsentligt utökats i jämförelse med bestämmelserna i det gamla kontraktet.

Såsom av departementschefens yttrande framgår är det i främsta rummet de två senaste årens svaga skördar och de ökade produktionskostnaderna sedan krigsutbrottet som föranlett lagstiftningen om jämkning av vissa arrendeavtal. Med denna utgångspunkt har lagstiftningens räckvidd begränsats till avtal ingångna före den tidpunkt, då skördeutfallet för år 1940 kunde överblickas och prisstegringen gjorde sig särskilt märkbar; såsom lämplig sådan

Utskottet.

tidpunkt har i propositionen valts den 1 september 1940. Att såsom motionärerna föreslagit utvidga lagstiftningens tillämpningsområde att omfatta även vissa avtal som slutits efter nämnda dag, då skörderesultatet för år 1940 måste antagas vara till fullo bekant, kan utskottet icke tillstyrka.

Inom utskottet har framhållits, att fall kunna förekomma då arrendeavgäld i form av naturalster skall levereras ej direkt till jordägaren utan till annan för hans räkning. Jämväl i dylika fall äger enligt utskottets mening lagen tillämplighet. Utskottet har emellertid ansett det böra framhållas, att, därest lindring i denna leveransskyldighet vinnes enligt den förordade lagstiftningen, detta förhållande icke torde kunna påverka den rätt som kan förefinnas för vederbörande att av jordägaren utfå de produkter, varom här är fråga.

2 och 4 §§.

Enligt *utredningens* förslag skall arrendator, som frånträder den arrenderade fastigheten under år 1942 och som enligt arrendeavtalet åtagit sig att vid frånträdet avlämna viss myckenhet stråfoder eller annat jordbruksalster, äga rätt att, där brist förefinnes i den fastställda myckenheten på grund av omständigheter, till vilka han icke varit vållande, i skälig omfattning vinna befrielse från att ersätta bristen. Vidare gäller enligt förslaget, att befrielse från ersättningskyldighet icke utan synnerliga skäl må avse mer än hälften av bristen.

Föredragande departementschefen har beträffande 2 § anfört bland annat följande:

Denna paragraf har avfattats i enlighet med utredningens förslag. I vissa av de avgivna yttrandena har mot utformningen av utredningens förslag såvitt angår förevarande paragraf anförts, att densamma skulle av arrendatorn kunna missbrukas i syfte att undandraga sig skyldigheten att vid avträandet av arrendet avlämna i arrendeavtalet föreskriven myckenhet stråfoder. Farhågorna i detta avseende synas icke befogade. En frånträddande arrendator bör principiellt sett alltid kvarlämna åtminstone så mycket av fodertillgången för året, som motsvarar den andel av den samlade fodertillgången, som föreskrivits med utgångspunkt från normal skörd. Därest arrendatorn förbrukat allt å fastigheten befintligt stråfoder eller icke kvarlämnat minst den kvantitet som nyss angivits, har arrendatorn vållat bristen och blir sålunda ersättningskyldig gentemot jordägaren. Modifikationer kunna dock påkallas med hänsyn till den av livsmedelskommissionen uppställda ransoneringsregeln, att allt eget stråfoder först måste förbrukas innan tilldelning erhålles. I dylika fall torde emellertid den frånträddande arrendatorn kunna bli skyldig att lämna ersättning för inköpt foder.

I Kungl. Maj:ts förslag har i 4 § andra stycket upptagits stadgande av innehåll, att befrielse från ersättningskyldighet icke utan synnerliga skäl må medgivas till större del än två tredjedelar av bristen.

I *motionerna* har yrkats, att skyldigheten för arrendator att ersätta brist i stråfoder eller annat jordbruksalster, som skall lämnas vid avträde av arrendet, må kunna helt efterskänkas.

Utskottet har icke någon erinran mot avfattningen av stadgandet i 2 § om rätt för arrendator att under vissa förhållanden vinna befrielse från skyldigheten att ersätta brist i stråfoder eller annat jordbruksalster, som han förbundit sig att avlämna. Utskottet vill emellertid erinra om att anledningen till dylika kontraktsbestämmelser i regel torde vara den, att jordägaren velat tillförsäkra sig möjlighet att tillhandahålla nytillträdande arrendator stråfoder till betestidens början. Vid tillämpningen av stadgandet synes denna omständighet böra röna skäligt beaktande.

Utskottet.

Vad angår det i motionerna framställda yrkandet får utskottet framhålla, att även enligt Kungl. Maj:ts förslag befrielse från skyldighet att ersätta här avsedd brist kan medgivas till större del än två tredjedelar av bristen, ehuru då synnerliga skäl måste vara för handen. Enligt utskottets mening är förslaget i denna del, som utgår från principen att rådande onormala förhållanden på jordbrukets område i allmänhet böra drabba såväl jordägare som arrendator, väl avvägt, och utskottet får alltså tillstyrka bifall till det samma.

I anledning av vad i motionerna anförts angående brist av förevarande slag vid arrende av fastighet som är anslagen för ecklesiastikt ändamål får utskottet påpeka, att i 2 § undantag icke gjorts för dylika fastigheter. För övrigt torde ofta i arrendekontrakt angående ecklesiastika fastigheter utsägas, att skyldigheten för arrendatorn att ersätta stråfoder inträder endast såvida icke sådant förhindras av omständigheter, till vilka arrendatorn icke varit vållande.

3 §.

Enligt andra stycket i denna paragraf skall arrendator, därest han vill påkalla nämndens prövning av i lagen avsedd tvist, vid äventyr av talans förlust därom hava underrättat jordägaren före utgången av år 1942.

Föredragande departementschefen har på denna punkt yttrat, att med hänsyn till att ifrågavarande tvister snarast borde bringas ur världen den frist, inom vilken nämndens prövning skulle påkallas, icke borde utsträckas längre än till utgången av år 1942.

Utskottet delar departementschefens mening att tvister angående jämkning av arrendeavtal snarast möjligt böra prövas. Med hänsyn härtill kunde ifrågasättas, huruvida icke i de fall, då jämkningen avser tid som gått till ända avsevärt före den 1 januari 1943, stadga en något kortare frist. Då emellertid beträffande naturarrendena den tid framåt, som jämkningen må avse, bestämts till utgången av 1942 och det icke synes lämpligt att i samma lag stadga preklusionsfrister av olika längd, får utskottet ansluta sig till Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt. Utskottet vill dock framhålla såsom lämpligt, att arrendator, som vill framställa anspråk på jämkning i arrendet, särskilt då fråga är om tid före den 14 mars 1942, utan oskäligt dröjsmål underrättar jordägaren härom.

Utskottet.

Förslaget till lag angående fortsatt tillämpning av lagen om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.

Utskottet. Då lagen icke torde kunna hinna utfärdas före den 1 mars 1942, får utskottet föreslå att den tidpunkt, från och med vilken 1 § i lagen skall hava den föreslagna ändrade lydelsen, bestämmes till den 14 mars 1942.

Såvitt angår den i propositionen gjorda anslagsberäkningen har utskottet icke funnit anledning till erinran.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen måtte antaga Kungl. Maj:ts i propositionen framlagda, nedan intagna förslag till

Lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Har arrendator enligt arrendeavtal, som slutits före den 1 september 1940, åtagit sig att utgöra arrende till minst hälften genom avlämnande av mjölk, smör eller annat jordbruksalster eller är i före sagda dag slutet arrendeavtal rörande fastighet, som icke tillhör kronan eller är anslagen till ecklesiastikt ändamål, arrendet till minst hälften utsatt i jordbruksalster att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i länets markgångstaxa eller enligt annan jämförlig värdesättning, äge arrendatorn, därest arrendevillkoren på grund av rådande förhållanden befinnas för honom oskäligt tyngande, påfordra skälig jämkning av det i jordbruksalster bestämda arrendet, såvitt angår, då arrendet skall utgöras genom avlämnande av jordbruksalster, tiden från och med den 14 mars 1941 till och med den 31 december 1942 och, då arrendet utsatts i jordbruksalster att lösas med penningar, tiden från och med den 14 mars 1941 till den 14 mars 1942.

2 §.

Har arrendator, som skall frånträda den arrenderade fastigheten under år 1942, enligt arrendeavtalet åtagit sig att vid frånträdandet avlämna viss myckenhet stråfoder eller annat jordbruksalster, äge arrendatorn, där brist förefinnes i den fastställda myckenheten på grund av omständigheter, till vilka han icke varit vållande, rätt att i skälig omfattning vinna befrielse från skyldighet att ersätta bristen.

3 §.

Kunna jordägaren och arrendatorn icke enas om den jämkning av arrendet, till vilken arrendatorn enligt 1 § är berättigad, eller om det sätt, varpå jämkningen må komma arrendatorn till godo, eller, i fall som avses i 2 §, om arrendatorns befrielse från ersättningsskyldighet gentemot jordägaren eller omfattningen därav, skall frågan avgöras av särskild nämnd. Sådan

nämnd skall bestå av tre ledamöter och tillsättas för område, som Konungen bestämmer. En av ledamöterna, vilken tillika skall vara ordförande i nämnden, utses av Konungen. För varje hushållningssällskaps verksamhetsområde skola av länsstyrelsen utses två ledamöter, vilka skola tjänstgöra i nämnden vid behandling av ärende angående arrendeavtal rörande fastighet inom det område för vilket de utsetts. Den ene av dessa ledamöter skall vara ägare av jordbruksfastighet och den andre arrendera sådan fastighet. För ordföranden och varje ledamot förordnas en suppleant. Har inom nämnden var röstande sin mening och kunna ej två meningar sammanjämkas, gäller ordförandens.

Vill arrendator påkalla nämndens prövning av tvist som avses i denna lag, skall han vid äventyr av talans förlust bevisligen därom hava underrettat jordägaren före utgången av år 1942.

Mot nämndens beslut må talan icke föras.

4 §.

Där ej annorlunda mellan jordägaren och arrendatorn åsämjes, må den jämkning av det i jordbruksalster bestämda arrendet, till vilken arrendatorn enligt 1 § är berättigad, icke utan synnerliga skäl av nämnden bestämmas på sådant sätt, att därigenom arrendet för den tid jämkningen avser nedsettes med mer än två tredjedelar av prisstegringen å ifrågakomna jordbruksalster efter den 14 mars 1940.

Befrielse från skyldighet att ersätta sådan brist som avses i 2 § må ej mot jordägarens bestridande utan synnerliga skäl medgivas till större del än två tredjedelar av bristen.

5 §.

Ersättning till nämndens ordförande och ledamöter skall bestämmas enligt de grunder som Konungen fastställer. Ersättningen till ordföranden gäldas av allmänna medel.

6 §.

Av nämnden meddelad dom gånge efter överexekutors förordnande i verket lika som domstols lagkrafttagande dom.

7 §.

Utöver vad i 3—5 §§ är stadgat skola beträffande nämnden bestämmelserna i lagen den 14 juni 1929 om skiljemän i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

8 §.

Erfordras för tillämpning av denna lag ytterligare föreskrifter, skola de meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift från trycket utkommit i svensk författningssamling.

B. att riksdagen, med förklarande att riksdagen funnit viss jämkning böra vidtagas i det i propositionen framlagda förslaget till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m., måtte för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

Lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.

Härigenom förordnas, dels att 1 § lagen den 16 maj 1941 om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m. skall från och med den 1 mars 1942 hava nedan angivna ändrade lydelse, dels ock att samma lag, vilken gäller till och med den 30 juni 1942, skall äga fortsatt tillämpning till och med den 31 december 1943. Härigenom förordnas, dels att 1 § lagen den 16 maj 1941 om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m. skall från och med den 14 mars 1942 hava nedan angivna ändrade lydelse, dels ock att samma lag, vilken gäller till och med den 30 juni 1942, skall äga fortsatt tillämpning till och med den 31 december 1943.

1 §.

Arrendator må — — — sådant bortförande.

Likaledes må arrendator i enlighet med anvisningar, som lämnats av livsmedelskommissionen eller efter dess bemyndigande av lokal kristidsmyndighet, nedbringa antalet kreatur å den arrenderade fastigheten under det antal, som han enligt arrendeavtalet skall hålla å fastigheten.

C. att riksdagen måtte till *Kostnader i samband med jämkning av vissa arrendeavtal* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 å driftbudgeten under nionde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 10,000; samt

D. att motionerna I: 193 och II: 253, i vad de angå förevarande proposition och i den mån de icke kunna anses besvarade genom vad utskottet ovan anfört, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 26 februari 1942.

På sammansatt andra lag- och jordbruksutskotts vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling ha närvarit:

från andra lagutskottet: herrar *Norman, Tamm, Löfvander, Sten, Hage, Hermansson, Holm* och *Barnekow*; samt

från jordbruksutskottet: herrar *Tjällgren**, *Mannerskantz**, *von Stockenström**, *Svedberg, Liedberg, Andersson* i *Tungelsta, Mäler* och *Gustafson* i *Dädesjö*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herrar *Löfvander* och *Svedberg*, vilka ansett att lättnaden i arrendevillkoren icke bör maximeras till två tredjedelar av den beräknade prisstegringen utan upptaga hela den beräknade värdestegringen;

2) av herr *Hage*.